

Formació en front de la legionel·la

Lluís Farrús Cassany

Enginyer agrònom
Cap de Formació Mediambiental
CEFO LAS DEVAS 2001, S.L.
lfarrus@elsdevas.com

Ja fa varis anys que en el nostre país es realitzen els cursos per a capacitar el personal encarregat de la realització de neteja, desinfecció i manteniment de les instal·lacions de risc en front la legionel·la, per tant, ha arribat el moment de fer un balanç i valorar com es troba actualment la situació respecte la formació d'aquests operaris.

Primerament voldria remarcar que en cap moment aquesta ponència té la intenció de realitzar una crítica destructiva e indiscriminada del treball realitzat fins ara sobre aquest tema, sinó que vol aprofitar el moment i la situació per tal de realitzar una reflexió, per determinar com funciona actualment el sistema de capacitació d'aquests treballadors i determinar, si cal realitzar algun canvi o no respecte aquesta formació.

En l'article 13 del Real Decret 865/2003 de 4 de juliol ens trobem amb el següent paràgraf referent a la formació enfront la legionel·la :

“Todo el personal que trabaja en operaciones de mantenimiento higiénico-sanitario, pertenezca a una entidad o servicio externo contratado o bien sea personal propio de la instalación, **deberá realizar los cursos** que a tal efecto homologue el Ministerio de sanidad y Consumo a propuesta de las comunidades autónomas correspondientes, de acuerdo con la orden SCO/317/2003 de 7 de febrero, por la que se regula el procedimiento para la homologación de los cursos de formación del personal que realiza las operaciones de mantenimiento higiénico-sanitario de las instalaciones objeto del Real Decreto 909/2001, de 27 de julio”

Per tant queda ben clar, a nivell legislatiu, l'obligació per part d'aquests operaris d'haver de realitzar una formació per tal de poder desenvolupar la seva activitat. Arribat a aquest punt, les primeres preguntes que ens hauríem de fer són :

Creuen que la formació d'aquest col·lectiu és la solució per a fer front als diferents brots de legionel·la que apareixen en el nostre país ? o si més no; La formació que s'imparteix actualment, es troba suficientment adequada per a fer front a aquest problema, o caldria reformar-la per poder garantir una major seguretat ?

Tot i això abans de contestar aquestes preguntes cal veure i determinar com està la situació actual, que ens diu la legislació i quin tipus de formació s'exigeix al personal encarregat de les instal·lacions de risc per tal de fer front a la legionel·la avui en dia : (a Catalunya, Decret 152/2002 del 18 de Maig, articles del 8 al 10).

- **El personal** encarregat de la prevenció de la legionel·losi **ha de disposar d'uns coneixements suficients per realitzar una prevenció efectiva** enfront la legionel·la d'aquestes instal·lacions.
- Per aconseguir aquests coneixements han de **superar un curs de formació de 25 hores** de durada amb el programa establert segons cada comunitat autònoma (a Catalunya l'annex 3 al Decret 152/2002 del 18 de Maig).
- **Aquests cursos han d'estar homologats per el Ministeri de Sanitat i Consum.** Cap entitat pública o privada que no hagi passat per el procés d'homologació no podrà impartir cursos sobre prevenció de la Legionel·losi.
- Les persones responsables de l'instal·lació **han de disposar de la documentació que acrediti la formació** que ha rebut el seu personal.
- El certificat que acreditarà la formació rebuda serà de forma individual, tindrà una validesa de 10 anys, **sense que això eximeixi de la necessitat d'haver de realitzar una formació continuada en cas que sigui necessària.**
- **No podrà se registrada a la ROESP (Registre Oficial d'establiments i Serveis Plaguicides)** cap empresa de manteniment que **no pugui acreditar la formació** rebuda per part del seu personal.

Un cop vistes les condicions generals, anem a veure amb més profunditat algun d'aquests punts :

Realització i homologació dels cursos :

El curs de formació per realitzar tractaments de prevenció de la Legionel·losi el podrà realitzar tant entitats externes a l'empresa, com la mateixa empresa titular de la instal·lació de risc mitjançant el seu propi personal. L'únic que cal en ambdós casos es passar per un procés d'homologació del curs abans de poder-lo impartir. Seguidament podem veure quin és aquest procés a seguir per aconseguir la homologació del curs.

- *Empreses o entitats de servei extern :*

Cal presentar a l'Institut d'Estudis de la Salut (IES) una sol·licitud d'homologació del curs de formació, juntament amb una memòria que ha d'incloure els següents apartats :

- a) Dades de l'entitat sol·licitant: nom; adreça; NIF; telèfon; fax; escriptura de constitució de l'entitat; estatuts degudament registrats, en cas de societats mercantils; alta en l'impost d'activitats econòmiques (IAE), i documentació acreditativa de la persona que signa la sol·licitud.
- b) Objectius del curs, especificant les unitats didàctiques amb el nombre d'hores lectives corresponent.
- c) Relació del professorat amb els currículums respectius.
- d) Centre o centres on s'impartiran les classes.
- e) Nom i titulació de la persona responsable de la direcció, la coordinació i el desenvolupament de les accions formatives
- f) Nombre d'alumnes.
- g) Nombre d'edicions de cursos; lloc i data prevista de celebració de cada edició.
- h) Documentació docent i altra documentació que sigui d'interès.

- *Formació pel personal intern de l'empresa titular de l'instal·lació de risc :*

Les empreses que vulguin realitzar la formació del seu personal sense contractar un servei extern, han de presentar la sol·licitud juntament amb una memòria que inclogui la documentació assenyalada en el paràgraf anterior apartats b), c), e), f), g) i h), així com les dades de l'empresa sol·licitant: nom, adreça, NIF, telèfon, fax i documentació acreditativa de la persona que signa la sol·licitud.

Correspon al director o directora de l'Institut d'Estudis de la Salut resoldre els expedients d'homologació de cursos de formació, previ informe favorable de la Direcció General de Salut Pública.

Cada tres edicions del curs sobre prevenció de la legionel·losi en instal·lacions de risc s'ha de tornar a presentar la documentació, per tal de rebre la homologació i poder formar als operaris.

La no realització dels cursos per part del personal de l'empresa, com la realització d'aquests cursos sense estar homologats esta especificat com a sanció greu en el decret 152/2002 del 18 de Maig i pot comportar greus sancions econòmiques (entre 3.006 i 15.025 €).

Certificats de formació :

Les empreses i les entitats que imparteixin formació han d'expedir certificats individuals en els quals s'acrediti el grau d'aprofitament de la formació per realitzar tractaments per a la prevenció de la legionel·losi. S'hi han de fer constar les dades següents:

- a) Nom de l'alumne o alumna i DNI.
- b) Nombre d'hores lectives.
- c) Les dades de l'empresa o l'entitat que ha impartit la formació.
- d) Nom del curs.
- e) Signatura de la persona coordinadora titular de les activitats formatives.
- f) Promotor o Promotora del curs.
- g) Segell de l'empresa o entitat que imparteix la formació.
- h) Data.

Aquest certificat tindrà una validesa de deu anys, sens perjudici d'haver de realitzar la formació continuada que sigui necessària

Programa del curs de formació per a la prevenció de la legionel.losi :

En el decret 152/2002 del 18 de Maig (Annex 3) es determina quin és el programa a seguir pels cursos de formació :

1. Importància sanitària de la legionel.losi (3 hores)

Biologia i ecologia de l'agent causal.
Cadena epidemiològica de la malaltia.
Sistemes de vigilància epidemiològica.
Instal·lacions de risc.

2. Àmbit legislatiu (3 hores)

Introducció a les bases jurídiques de la responsabilitat de les empreses en la prestació de serveis per a la prevenció de la legionel.losi, incloent-hi la formació actualitzada del seu personal treballador.
Normativa relacionada amb la prevenció i el control de la legionel.losi, les substàncies i els preparats perillosos, l'aigua de consum humà, els plaguicides i biocides, les instal·lacions tèrmiques d'edificis i els basaments industrials.

3. Criteris generals de neteja i desinfecció (3 hores)

Bones pràctiques de neteja i desinfecció.
Tipus de productes: desinfectants, antiincrustants, antioxidants, etc.
Registre de productes. Desinfectants autoritzats.

4. Salut pública i salut laboral (2 hores)

Marc normatiu.

Riscos derivats de l'ús de productes químics.

Danys per a la salut derivats de l'ús de productes químics. Mesures preventives.

5. Instal·lacions de risc incloses en l'àmbit d'aplicació del Reial decret 865/2003 (4 hores)

Disseny, funcionament i models.

Programa de manteniment i tractament.

Presa de mostres.

Controls analítics.

6. Identificació de punts crítics. Elaboració de programes de control (2 hores)

7. Pràctiques (7 hores)

Visites a instal·lacions.

Presa de mostres i medicacions in situ.

Interpretació de l'etiqueta de productes químics.

Preparació de dissolucions de productes a diferents concentracions.

Complementació de fulls de registre de manteniment.

8. Avaluació

Prova escrita sobre els continguts del curs (1 hora)

Així doncs tal i com hem pogut veure aquestes són les pautes a seguir actualment per tal de realitzar la formació i capacitatció del personal encarregat de la prevenció de la legionel·losi.

Arribat a aquest punt és el moment de fer balanç sobre el tema, i com en el cas anterior començaré per realitzar una sèrie de preguntes que posteriorment intentaré respondre :

Creuen que faria falta redefinir el contingut d'aquest curs , i si és així, la participació de més grups o col·lectius implicats en la legionel·losi per tal d'establir aquest nou programa ?

Els protocols fixats i els objectius marcats en aquests programes es poden aplicar en la situació real?

La vigència del certificat de formació no és excessivament elevada (10 anys) ?

Els titulars de les instal·lacions, saben realment que tenen entre mans i quina repercussió comporta el perill de la Legionel·la ?

Només cal formar el col·lectiu de treballadors encarregats del manteniment, neteja i desinfecció d'aquestes instal·lacions, o també caldria formar altres col·lectius ?

Podem garantir la seguretat en aquest tema només realitzant i controlant la formació dels operaris, o a més a més caldria una campanya d'inspeccions de les instal·lacions per part de l'administració per regular la situació ?

Esta clar que és necessari realitzar una formació del personal encarregat del manteniment i desinfecció d'aquestes instal·lacions, i que d'aquesta forma aconseguim que tothom segueixi uns protocols d'actuació fixats per disminuir el risc e intentar evitar l'aparició de nous brots, però potser caldria revisar aquests protocols per tal de fer-los més eficients o més adaptables a les situacions reals.

Moltes vegades actuacions a realitzar en aquestes instal·lacions no es poden fer ja que aquestes es troben ubicades en llocs de molt difícil accés i dificulten molt les operacions a realitzar per part de l'operari o els materials utilitzats no permeten aplicar els protocols de desinfecció marcats. Davant d'aquestes situacions s'acaba tendint per disminuir les accions de manteniment de l'instal·lació (presa de mostres, neteja, etc.) provocant una situació de greu perill per la possibilitat de la multiplicació de la legionel·la i la seva posterior disseminació.

Un altre punt a revisar en el temari del curs, es la gran varietat de temes diferents que es toquen. Cal tenir en compte que actualment aquest curs esta destinat al personal encarregat del manteniment, neteja i desinfecció de les instal·lacions de risc, i que per tant s'hauria d'ajustar més el contingut a les necessitats reals que tenen aquests operaris per tal de poder realitzar correctament la seva feina.

És poc pràctic donar coneixements sobre disseny dels aparells e instal·lacions i col·locació d'aquests, quan la persona encarregada del manteniment es troba amb la situació que l'aparell o instal·lació ja esta dissenyada e instal·lada, és a dir, és un punt sobre el qual ell no pot intervenir.

Crec que es digne de revisió el fet que algunes de les unitats que afecten més a aquests tipus d'operaris , com podria ser la unitat 4 (Salut pública i salut laboral) i la unitat 6

(identificació de punts crítics i elaboració de programes de control), tinguin una durada tant curta (2 hores), mentre que altres temes més generals o amb menys necessitat d'aprofundiment (Unitat 1: Importància sanitària de la Legionel·la i Unitat 2 : Àmbit legislatiu), tinguin una durada més gran (3 hores).

Cal destacar en el contingut d'aquest curs la dificultat de transmetre una normativa clara a seguir. Actualment cohabituen un gran reguitzell de normes i lleis per a la mateixa finalitat que es contradiuen entre si : normes de caràcter comunitari, nacional, autonòmic, local, normes DIN , ISO, UNE que en lloc de formar o informar als usuaris, provoquen una desorientació molt perillosa davant de quina és realment la que s'ha de seguir. No obtindrem una major seguretat sobre el tema com més lleis i normatives li apliquem, sinó que el que cal és establir una normativa clara i fàcil a seguir per tots, sense cap tipus de contradicció.

Desconec quins passos i criteris es van seguir per determinar el contingut d'aquest programa en el curs de formació, i també quins varen ser els col·lectius que hi varen intervenir però crec que potser seria bo, tornar a fer una balanç sobre aquest, amb l'intervenció de tots els col·lectius (instal·ladors, personal encarregat del manteniment, professionals de la salut i la sanitat, arquitectes, enginyers, legisladors, representants de l'administració).

Respecte els diferents col·lectius a formar potser no només haurien de ser els operaris encarregats de la neteja i manteniment d'aquestes instal·lacions el que rebessin una formació sobre la prevenció de la legionel·la, sinó que també caldria formar altres col·lectius que també intervenen de forma directa o indirecta en l'aparició d'aquests brots.

Actualment l'administració només obliga a la formació del personal encarregat del manteniment i en canvi deixi fora d'aquesta formació a molts altres sectors o professionals que intervenen en major o menor grau sobre aquestes instal·lacions. Potser considera que aquest altres professionals ja han assolit els coneixements durant la realització de la seva formació, però crec que no seria excessiu realitzar cursos de reforçament sobre el tema per tal que quedi ben clar quines són les normes actuals a seguir en aquestes instal·lacions.

És necessari realitzar una formació a nivell preventiu per tal d'evitar l'aparició d'aquest problema, actuant ja durant el disseny d'aquestes instal·lacions, muntatge i construcció d'elles, no només quan el problema ja està instal·lat. Aquesta formació l'haurien de rebre de forma obligatòria, els enginyers i arquitectes a l'hora de definir el tipus d'instal·lació, el material que hauria de tenir l'ubicació d'ell, etc., com també els instal·ladors d'aquests tipus d'aparells e instal·lacions per tal que poguessin seguir totes les obligacions i recomanacions establertes durant aquest curs tal i com indica la normativa vigent.

També caldria formar o si més no sensibilitzar els diferents propietaris o responsables d'aquestes instal·lacions (comunitats de propietaris, administradors de finques urbanes, responsables d'hospitals, responsables de grans edificis comercials, responsables d'indústries on es troben aquestes instal·lacions, etc.) perquè tinguin ben clar quin tipus d'instal·lacions tenen a les seves mans i quina és la seva responsabilitat. Moltes vegades els propietaris o responsables de les instal·lacions, no saben quins aparells e instal·lacions tenen entre mans, com actuen aquests, i quines pautes i normes cal seguir amb ells. De res serveix tenir un personal format per realitzar aquest manteniment, si els responsables de les instal·lacions, no demanen el seu servei o no tenen el coneixement de que aquestes actuacions s'han de realitzar per tal d'evitar l'aparició de brots d'aquesta malaltia.

Aquesta sensibilització, no s'ha de realitzar en forma d'una "caça de bruixes", per tal de detectar possibles empreses a multar, sinó que cal transmetre a aquests propietaris la necessitat de la seva col·laboració per tal de poder controlar aquesta situació, d'aquesta forma, s'evitarà que s'amaguin instal·lacions per part dels seus propietaris que després donen tanta feina a trobar durant l'aparició de brots en les nostres ciutats.

Un altre punt important a tenir en compte a l'hora de formar els propietaris de les instal·lacions és treure l'idea que actualment s'està imposant per tal de solucionar el problema de la Legionel·la : **Si la torre es la causant de l'infecció, eliminem la torre de refrigeració.**

Tot i que aquesta solució sembla més segura per tal d'eliminar els problemes de la Legionel·la des del meu punt de vista, crec que en veritat només es tracta d'una solució per la via ràpida sense considerar altres punts importants a tenir en compte. S'ha demostrat que els equips que substitueixen les torres

(condensadors per aire) consumeixen més electricitat (un 50 % més) i per tant augmenten els costos de l'empresa. Aquest cost es transforma en més CO₂ a l'atmosfera, més efecte hivernacle, i en menys diners en la caixa de l'empresa a canvi de res. Per tant si per solucionar el problema de la legionel·la, en provoquem més (més consum energètic, més costos per l'empresa, més impacte ambiental), potser aquesta no és la millor solució a seguir.

Si ja tenim una instal·lació que ens dona tota una sèrie de avantatges respecte les altres, el que hem de fer és investigar, per trobar sistemes de manteniment i desinfecció que permetin garantir un control segur sobre la legionel·la, i no eliminar aquestes instal·lacions o substituir-les per altres.

Només amb la participació de tots els agents implicats en el tema de la legionel·la i la formació i sensibilització adequada de tots ells, podrem garantir una correcta actuació per fer front a aquest problema.

Cal tenir en compte però que la formació no és la solució als problema, o si més no, no és la única solució, però el fet que implica una reflexió d'en quina situació en trobem per tal de poder establir els diferents programes, permet detectar les mancances o inconvenients i tornar a redefinir aquests protocols o actuacions, per poder millorar el control sobre aquesta malaltia i disminuir el seu risc d'aparició.